

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ευστράτιος Κυπριωτέλης

Ιούλιος 2022

UNIVERSITY OF IOANNINA

Εισαγωγή

Περιεχόμενο

- Η Ελληνική Οικονομία πριν και κατά την περίοδο της συγκρότησης του σύγχρονου Ελληνικού κράτους
- Γεγονότα του ευρύτερου παγκόσμιου χώρου
- Επίδραση των γεγονότων στην διαμόρφωση της ελληνικής οικονομίας
- Συγκριτική ανάλυση της ελληνικής οικονομίας:

Το πλαίσιο αναφοράς

- Την εξέλιξη των οικονομικών συστημάτων (φεουδαλισμός – καπιταλισμός)
- Την ανάπτυξη των επιχειρήσεων
- Η ελληνική οικονομία και οι οικονομίες των «αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών»
- Διαφορές και αποκλίσεις της ελληνικής οικονομίας

Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος ή Ελληνική Οικονομική Ιστορία

Η ελληνική εκδοχή της οικονομικής ιστορίας προσανατολίστηκε κυρίως προς τα τμήματα ιστορίας και αρχαιολογίας

- * Μέρος των ανθρωπιστικών επιστημών
- * Επικέντρωση σε θέματα αμιγώς ελληνικά
- * Τοπικής σημασίας
- * Αγνόησε τις «κοσμογονικές» αλλαγές (διεθνείς αλλαγές)

Μεθοδολογία

Μελέτη της
Οικονομικής
Ιστορίας της
Ελλάδος

Ιστορικά
γεγονότα που
διαμόρφωσαν
την ελληνική
οικονομία

Σύγκριση στα
πλαίσια της
παγκοσμιοποίησης
(?)

Βιβλιογραφία

Πατρώνης Βασίλειος, Ελληνική Οικονομική Ιστορία, Οικονομία, Κοινωνία και Κράτος στην Ελλάδα (18^{ος} – 20^{ος} αιώνας), Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, ΣΕΑΒ, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2015.

Κρεμμύδας, Β., (Διευθ.) Εισαγωγή στη Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18^{ος} – 20^{ος} αιώνας), Συλλογικό, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Δάρδανος, Αθήνα, 2007.

Κωστής, Κ., Πετμεζάς, Σ., (επιμέλεια), Η ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας κατά τον 19^ο αιώνα (1830-1914), εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2005.

Σβορώνος, Ν. “Οι συνέπειες της οικονομικής δραστηριότητας των ελλήνων της βαλκανικής χερσονήσου στο 18^ο αιώνα”, στο Δερτιλής Γ. Β. – Κωστής Κ. (εισαγωγή-επιμέλεια), Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18ος-20ός αι.), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.

Οικονομική διάρθρωση του ελληνικού χώρου τον 18^ο αιώνα

Οι Οθωμανοί επέβαλαν το σύστημα της κλειστής αγροτικής οικονομίας → στρατιωτική φεουδαρχία

Αποκόπηκαν: η εμπορική δραστηριότητα – η Ευρώπη από τους εμπορικούς δρόμους (Ανατολή – Ινδία) – ο ελληνικός χώρος από τις αστικές διαδικασίες που συντελούνταν στην Ευρώπη

Διχοτομία μεταξύ οθωμανικής πόλης ως διοικητικό κέντρο και χριστιανικής υπαίθρου

Ανακατάταξη και στον χώρο και στον πληθυσμό

Το εμπόριο άρχισε να αναπτύσσεται → στο πλαίσιο της αύξησης των εμπορικών ανταλλαγών και του διεθνούς ανταγωνισμού μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας

Αλλοίωση της φυσιογνωμίας του ελληνικού χώρου

Ο ελληνικός πληθυσμός
μειώθηκε λόγω των πολεμικών
συγκρούσεων και της
μετανάστευσης

1520: 2.000.000

1700: 1.500.000

Οι παλιοί ευγενείς – άρχουσα
βυζαντινή τάξη – πνευματική
ηγεσία κατέφυγαν στην
Ευρώπη και άλλοι, με ένα
μέρος του πληθυσμού στον
ορεινό όγκο

(Αλλαγή καλλιέργειας)

Ανάπτυξη του εμπορίου

- Επέκταση του εμπορίου στην Ανατολική Μεσόγειο (18^{ος} αιώνας)
- Αλλαγή του τρόπου παραγωγής
- Εμπόριο των ευρωπαϊκών χωρών με την Οθωμανική Αυτοκρατορία
- Δημιουργία νέας ενιαίας αγοράς από την Αίγυπτο μέχρι την Οδησό της Ρωσίας
- Στο επίκεντρο ο ελλαδικός χώρος
- Διαγράφονται μεταβολές σε όλους τους τομείς της οικονομίας
- Επιπτώσεις στην οικονομική και κοινωνική δομή του ελληνικού χώρου.

Ανάπτυξη του εμπορίου – αλλαγές στην οικονομία

- Αύξηση των αστικών πληθυσμών στην Ευρώπη
- Ανάπτυξη της υφαντουργίας
- Ζήτηση βαλκανικών γεωργικών προϊόντων – πρώτων υλών (μετάξι, βαμβάκι, σιτάρι, δημητριακά, ελαιόλαδο)
- Η Ευρώπη εκβιομηχανίζεται – αναζητά πρώτες ύλες
- Οι ευρωπαϊκές χώρες από εξαγωγείς τροφίμων μετατρέπονται σε εισαγωγείς (Βρετανία ο μεγαλύτερος εισαγωγέας σιτηρών από την Ρωσία)
- Εξαγωγή βιομηχανικών προϊόντων από την Ευρώπη → Οθωμανική αυτοκρατορία
- Δημιουργία τσιφλικιών, μονοκαλλιέργειες, εμπορεύσιμα αγροτικά προϊόντα

Αλλοίωση της φυσιογνωμίας του ελληνικού χώρου

οι νέες παραγωγικές σχέσεις έρχονταν σε σαφή αντίθεση με την παραδοσιακή – φεουδαρχικού τύπου – δομή της αυτοκρατορίας και δημιουργούσαν μια νέα κοινωνική δυναμική η οποία ασφυκτιούσε στο πλαίσιο των οθωμανικών κανόνων

ο συνεχής αγγλογαλλικός ανταγωνισμός για την παγκόσμια κυριαρχία στο εμπόριο, άνοιγε νέες προοπτικές για την ανάπτυξη του εμπορίου στην Ανατολική Μεσόγειο

Όλοι βλέπουν την Ανατολή σαν μια καινούρια αποικία για τη Γαλλία, που θα μπορούσε ν' αντικαταστήσει τις απειλούμενες ή τις χαμένες αποικίες της

Ανάπτυξη του εμπορίου

- Από το 1750 αναπτύσσεται το εμπόριο στην Ανατολική Μεσόγειο
- Έλλειψη εμπορικής πολιτικής από το οθωμανικό κράτος
- Ευνοούνται οι μη Οθωμανοί υπήκοοι – ιδιαίτερα οι Έλληνες
- Η Ευρώπη εκβιομηχανίζεται – αναζητά πρώτες ύλες
- Αναπτύσσεται η ελληνική ναυτιλία
- Οι Έλληνες έμποροι εγκαθίστανται στα μεγάλα λιμάνια και αναπτύσσουν ένα εκτεταμένο εμπορικό δίκτυο
- Οι Έλληνες έμποροι εξήγαν, κατά κανόνα, πρώτες ύλες και είδη διατροφής από το Λεβάντε και εισήγαν επεξεργασμένα ή βιομηχανοποιημένα προϊόντα

Η Μετανάστευση

> Οι ελληνικοί πληθυσμοί της διασποράς θα παρουσιάσουν μεγάλη ανάπτυξη και οικονομική ευρωστία.

> εξέλιξη της οθωμανικής κοινωνίας από το 17ο αιώνα κυρίως και μετά

> με τη διαδικασία διαμόρφωσης της παγκόσμιας αγοράς και την ανάπτυξη της αποικιοκρατίας,

Η μετανάστευση ενισχύθηκε από τις διώξεις εναντίον του χριστιανικού πληθυσμού

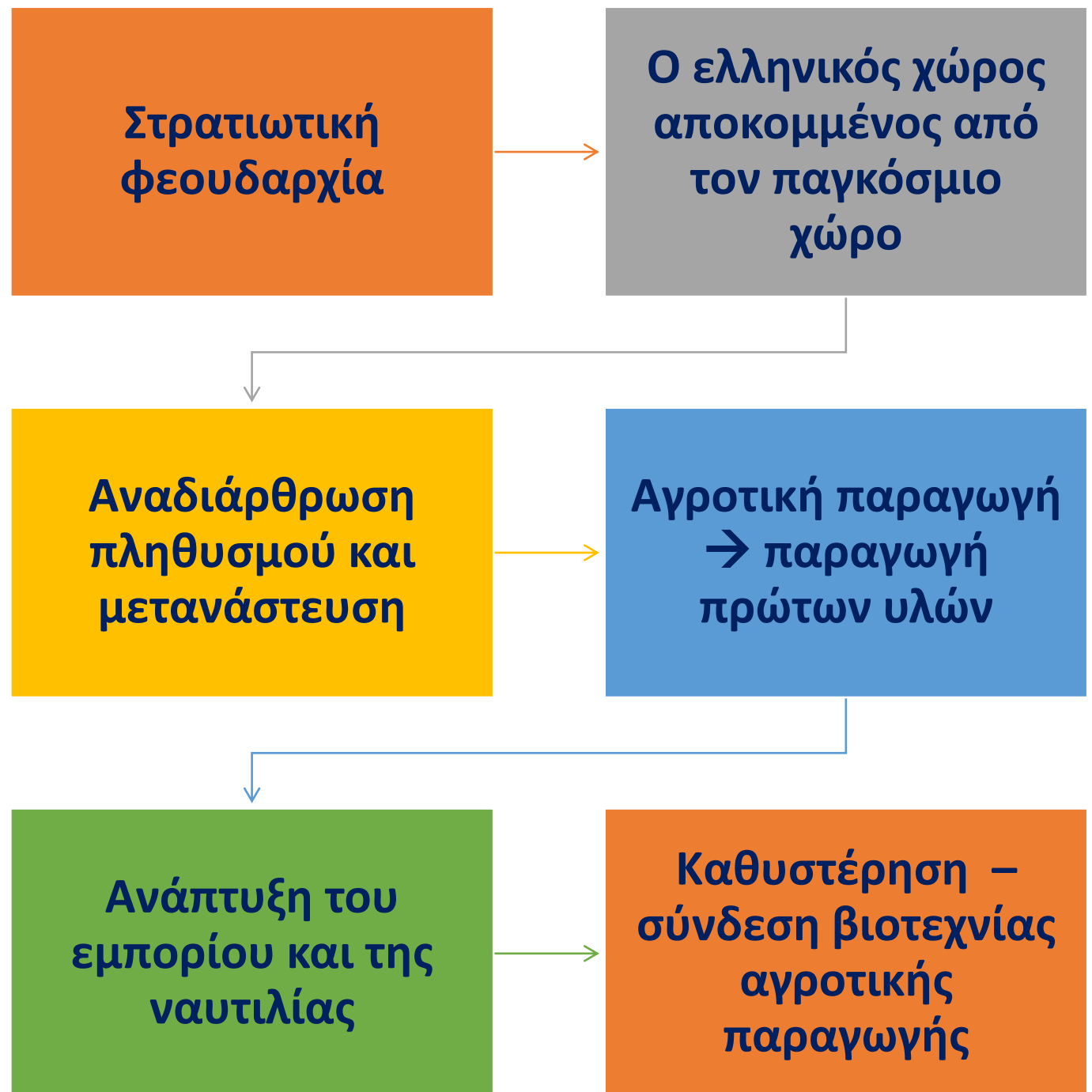
Οι βιοτέχνες διώκονται και μεταναστεύουν στο εξωτερικό

**Στο εσωτερικό μένουν οι αγρότες
Οι έμποροι γίνονται ο συνδετικός
κρίκος μεταξύ του αγρότη και των
ευρωπαϊκών αγορών**

Ανάπτυξη της βιοτεχνικής παραγωγής

- Το εμπόριο υποκίνησε ανάλογες μεταβολές στον χώρο της βιοτεχνικής παραγωγής (ζήτηση προϊόντων και μεταπήδηση κεφαλαίων)
- Οικιακή οικονομία → βιοτεχνική παραγωγή
- Αναπτύσσεται στον ορεινό όγκο
- Νέοι βιοτεχνικοί κλάδοι (βαμβάκι, λινάρι, μετάξι, δέρματα, ξύλο, μέταλλα)
- Αναπτύσσεται μια κάθετη σχέση μεταξύ βιοτεχνίας και αγροτικής παραγωγής (ιδιαίτερα της κτηνοτροφίας)
- Οι σημαντικότεροι βιοτεχνικοί κλάδοι: νηματουργία, μεταξουργία, υφαντουργία, βυρσοδεψία, σαπωνοποιία
- Όπλα – πυρομαχικά (Δημητσάνα) Μεταλλουργία – Εξόρυξη (Χαλκιδική)
- Ναυπηγική δραστηριότητα → συσσώρευση κεφαλαίου

Από το 1750
μέχρι το 1815

Γεγονότα στον παγκόσμιο χώρο

- Γεγονότα που επηρέασαν τον εμπόριο και προκάλεσαν ραγδαίες μεταβολές:
  - ✓ Πρώτος Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1768-1774), συνθήκη του Κουτσιούκ-Καϊναρτζή (1774)
  - ✓ Δεύτερος Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1787-1792), προσάρτησε την παραθαλάσσια περιοχή ανατολικά του Δνείστερου, όπου χτίστηκε η Οδησός
  - ✓ Γαλλική Επανάσταση (1789)
  - ✓ 1798-1799 εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο
  - ✓ από το 1806 έως το 1810 κυρώσεις εμπόλεμων κρατών στην Ευρώπη
  - ✓ ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας (1821-1827) προκάλεσε δυσχέρειες στη ναυσιπλοΐα του Αιγαίου, κυρίως στα τρία πρώτα χρόνια του
  - ✓ το 1829 ένας νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος προκάλεσε σχεδόν πλήρη διακοπή του εμπορίου της Μαύρης Θάλασσας

Γεγονότα στον παγκόσμιο χώρο

- Γεγονότα που επηρέασαν τον εμπόριο και προκάλεσαν ραγδαίες μεταβολές:
  - ✓ Η Αγγλία επικρατεί στην αγγλογαλλική διαμάχη και στην Μεσόγειο
  - ✓ Οι εμπορικές σχέσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία παρέμειναν ασήμαντες (0,36% των εξαγωγών και 0,51% των εισαγωγών)
  - ✓ Με τους Ναπολεόντειους πολέμους η Αγγλία έχασε τις αγορές της Ν. Ευρώπης
  - ✓ Η Αγγλία χάνει τις αποικίες στην Β. Αμερική και τις αντίστοιχες αγορές λόγω του αποκλεισμού (embargo) που επιβλήθηκε στα ξένα πλοία
  - ✓ Η Αγγλία αναπροσάρμοσε το εμπορικό δίκτυο: Ν. Αμερική και Μεσόγειος
  - ✓ Η Τουρκία δεν έπαιρνε κανένα μέτρο εναντίον του αγγλικού λαθρεμπορίου
  - ✓ Η Τουρκία στερήθηκε του παραδοσιακούς προμηθευτές βιομηχανικών προϊόντων (Γαλλία και Γερμανία) και άνοιξε τις την αγορά στα αγγλικά προϊόντα → Η Αγγλία είχε ανάγκη τις πρώτες ύλες της Ανατολής (ειδικά το βαμβάκι)

Οι συνέπειες των γεγονότων

- > Οργάνωση της ναυτιλίας
- > Αύξηση του εμπορίου για τις ανάγκες των πολέμων
- > Αύξηση των κινδύνων αλλά και αύξηση των κερδών

Τα δημητριακά και τα τρόφιμα δεν παράγονται πλέον μόνο στις βαλκανικές χώρες

Αναπτύσσεται το εμπόριο δημητριακών και πρώτων υλών από την Ρωσία προς την Ευρώπη

Η διακίνηση γίνεται κυρίως με ελληνικά πλοία με ρωσική σημαία

Ανασκόπηση

- Αλλαγές στο οικονομικό περιβάλλον
- Αλλαγές στην κοινωνική δομή
- Ανάπτυξη του εμπορίου – Συγκρότηση εμπορικών δικτύων
- Σύνδεση της εγχώριας παραγωγής με τα μεγάλα οικονομικά κέντρα
- Ανάπτυξη της ναυτιλίας (διεθνής συγκυρία)
- Νέοι τομείς βιοτεχνικής παραγωγής (δεν συγκροτήθηκε ποτέ σε βιομηχανία)
- Η οικονομική ανάπτυξη προήλθε κυρίως λόγω της διείσδυσης των δυτικών οικονομιών στην ανατολή (και στα Βαλκάνια)
- Οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν ήταν αποικιακού χαρακτήρα

Ανασκόπηση

- Από την μια μεριά είμαστε στον προθάλαμο της βιομηχανικής επανάστασης
- Από την άλλη μεριά έχουμε αρχαϊκές παραγωγικές δομές
- Δεν υπάρχουν τα αντίστοιχα στηρίγματα στην εσωτερική αγορά → μειωμένη ανταγωνιστικότητα
- Η εγχώρια παραγωγή στηρίζεται στην εξωγενή ζήτηση
- Όταν οι πόλεμοι σταματούν οι οθωμανικές αγορές κατακλύζονται από βιομηχανικά προϊόντα δυτικής προέλευσης
- Οι αρχαϊκές οθωμανικές δομές δεν είχαν καμιά πιθανότητα να υπερισχύσουν
- Διοικητική Αριστοκρατία – Αστική Τάξη – Λαός
- Κρίση → Μετανάστευση → Επανάσταση

Σχέσεις Εταίρων - Εταιρείας

Η θρησκευτική αντίθεση ή απλώς και μόνο η φυλετική αντίθεση, που πάντοτε υπήρχε, έπαιρνε τώρα μορφή και αποκτούσε συγκεκριμένο στόχο: την απελευθέρωση της Ελλάδας.

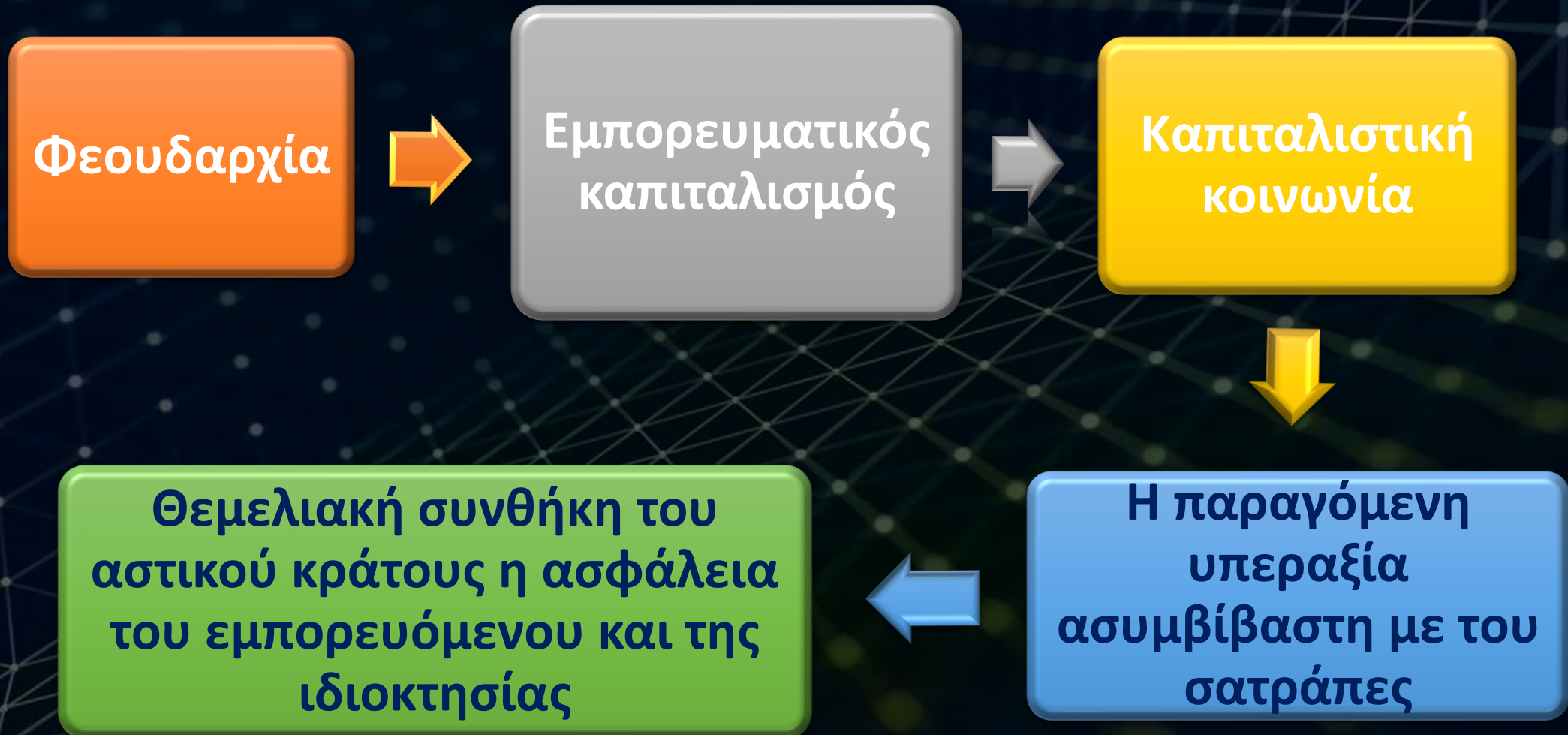
η μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκονταν οι Έλληνες που ήταν εγκατεστημένοι στην Ευρώπη, τους έκανε φανερή την ανάγκη να έχουν ένα κράτος ελεύθερο

η ιδέα της εθνικής ανεξαρτησίας που κατείχε την Ευρώπη ολόκληρη μετά τη Γαλλική Επανάσταση, είχαν βαθύτατη απήχηση στους Έλληνες εμπόρους.

η Ελληνική Επανάσταση μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο σε συνάρτηση με τη διάλυση του ασιατικού τρόπου παραγωγής προς όφελος των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων

Η αστική τάξη ως φορέας της εθνικής ιδέας – φιλελεύθερες ιδέες – ιδέα της εθνικής ανεξαρτησίας

Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα ήταν φανερή η τάση προς την ολοκλήρωση της παγκόσμιας οικονομίας – η αγορά αγαθών βασιζόταν στους διεθνείς νόμους της προσφορά και της ζήτησης

Η εποχή μετά την συγκρότηση του ελληνικού κράτους (1835 – 1890)

Μικρή χώρα – περιορισμένη εδαφική έκταση

Πληθυσμός 95% αγροτικός – κατεστραμμένη αγροτική παραγωγή

Τα κύρια αστικά κέντρα εκτός του ανεξάρτητου κράτους (Κωνσταντινούπολη – Θεσσαλονίκη – Σμύρνη – Βόλος)

Το κράτος δεν είναι το κέντρο του ελληνισμού

Όλες οι δομές και λειτουργίες στην οικονομία, ήταν απαρχαιωμένες → καμία αντιστοιχία με την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας

Η εποχή μετά την συγκρότηση του ελληνικού κράτους

Η ατομική ιδιοκτησία της γης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στη γεωργία

Μεγάλες γαίες (εθνικές γαίες) → δίνονταν προς ενοικίαση → οι γεωργοί δεν είχαν την κυριότητα → εκλείπει το κίνητρο του κέρδους → τροχοπέδη για την ανάπτυξη

Αδυναμία δανεισμού → δεν υπήρχε κίνητρο βελτίωσης

Γαιοκτήμονες → αδυναμία εξεύρεσης εργατικού δυναμικού → χαμηλή γαιοπρόσοδος → οι εθνικές γαίες ήταν διαθέσιμες και εντός του εμπορευματικού κυκλώματος

Στη συγκεκριμένη περίπτωση η σημαντική τομή της αναγνώρισης του δικαιώματος της ατομικής ιδιοκτησίας δεν μπορούσε από μόνη της να μετασχηματίσει την ύπαιθρο

Η εποχή μετά την συγκρότηση του ελληνικού κράτους

Το 1861 η πυκνότητα του πληθυσμού ήταν: Ελλάδα 24/τχ, Αγγλία 30/τχ, Γαλλία 40/τχ → μεγάλες εκτάσεις γης έμεναν ακαλλιέργητες

Γεωργική γη 7,5 εκατομμύρια στρέμματα → καλλιεργούνταν τα 6 εκ. στρ. → πραγματικά καλλιεργούνταν τα 3 εκ. στρ. (λόγω έλλειψης λιπασμάτων)

Η σταφίδα γίνεται το κύριο εξαγωγικό προϊόν (50% των συνολικών εξαγωγών)

Καλλιέργεια της Ελιάς – Μουριάς – Βελανιδιάς (όλη η παραγωγή εξάγονταν στην Αγγλία)

Υψηλοί μισθοί στους εργάτες γης

Δυσχέρειες στην ανάπτυξη καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στην γεωργία

- Η γη δεν είναι ιδιόκτητη – πληρώνεται γαιοπρόσοδος
- Χαμηλή απόδοση στους ιδιοκτήτες γης (28%) επί της αξίας του παραγόμενου προϊόντος
- Αν μπορούσε να βρει εργάτες αμειβόμενους μόνο με δημητριακά για την συντήρηση των οικογενειών τους
- Ελλείψεις στις οδικές υποδομές – οι ληστείες δυσχέραιναν τις μεταφορές
- Τιμές δημητριακών στα αστικά κέντρα 33% - 100% υψηλότερες
- Τα μεγάλα αστικά κέντρα – λιμάνια προμηθεύονται δημητριακά από Τουρκία και Ρωσία
- Έλλειψη εμπορικής πίστης (αλλαγή μετά το 1861 με κρατική πίεση)

Το εμπόριο στο νέο Ελληνικό κράτος

- Μικρός πληθυσμός
- Απουσία παραγωγικών μονάδων μεγάλου μεγέθους
- Δημιουργία αστικών κέντρων προς το τέλος του αιώνα
- Ζήτηση → εισαγωγές → έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο
- Εμπόριο κύρια πηγή εσόδων (τελωνεία: 6% εξαγωγές – 10% στις εισαγωγές)
- Έλλειψη οδικού δικτύου – θαλάσσιες μεταφορές
- Ανάπτυξη εμπορίου στις εμποροπανηγύρεις (έλλειψη εσωτερικής αγοράς)
- Σχεδόν το σύνολο της

Ελληνικά προϊόντα στην Παγκόσμια Έκθεση Παρισιού το 1855

- Κορινθιακή σταφίδα
- Μέλι Υμηττού
- Ελαιόλαδο
- Κρασί Σαντορίνης
- Βαμβάκι
- Ρυζάκι
- Σύκα
- Βελανίδια
- Μετάξι
- Μάρμαρο Πάρου
- Σμύριδα Νάξου
- Γαιάνθρακες Κύμης
- Και ως «βιομηχανικό προϊόν» μια ελληνική στολή

Τα αστικά κέντρα – Σύρος

- Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους τα παλιά κέντρα παράκμασαν
- Η μετανάστευση ανέδειξε διεθνές αστικό κέντρο την Ερμούπολη
- Οι μετανάστες μετέφεραν στην Σύρο:
- Ιδιόκτητα κεφάλαια
- Δανειακά κεφάλαια
- Εμπορικό know - how
- Εμπορικό δίκτυο (Ανατολή – Δύση – Ρωσία – Μαύρη θάλασσα)
- Κέντρο εμπορίου → κέρδη → ανάπτυξη βιοτεχνίας (πρώιμης βιομηχανίας – βυρσοδεψία – ναυπήγηση)
- 86% της εισαγωγών και της διαμετακόμισης στο ελληνικό κράτος – 70% των κρατικών εσόδων από τελωνειακούς δασμούς

Τα αστικά κέντρα – Πειραιάς

- Η Αθήνα ορίστηκε πρωτεύουσα → ο Πειραιάς γίνεται το επίνειό της
- Μετανάστευση πληθυσμών → Υδραίοι – Χιώτες – Στερεοελλαδίτες – Πελοποννήσιοι – Κυκλαδίτες – Κρητικοί - Ηπειρώτες
- Παρακμή ιστιοφόρου ναυτιλίας → ανάπτυξη ατμοπολοΐας
- Συσσώρευση κεφαλαίων
- Εισαγωγικό – εξαγωγικό εμπόριο
- Σιδηροδρομικό και οδικό δίκτυο, διάνοιξη διώρυγας της Κορίνθου – πρόσβαση στην εγχώρια αγορά
- Η μεταποιητική δραστηριότητα παίρνει διαστάσεις → αλευροποιία – ζυμαρικά-ποτοποιία – σαπωνοποιία – κλωστοϋφαντουργία – ναυπηγεία
- Οι έμποροι γίνονται και βιοτέχνες «βιομήχανοι»

Η ελληνική βιομηχανία

- Η ελληνική οικονομία στηρίζεται στην επέκταση της αγροτικής παραγωγής
- Δεν υπάρχουν οι ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης της βιομηχανίας
- Η διαδικασία εκβιομηχάνισης καθυστερεί έως το 1871
- Μέχρι το 1871 παρατείνονται οι συνθήκες που επικρατούσαν τον προηγούμενο αιώνα
- Απουσία κεφαλαίων → χαμηλή συσσώρευση κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας
- Τα ελληνικά κεφάλαια διαχέονται στον ευρύτερο χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης
- Το βάρος στην αγροτική παραγωγή → γιατί υπάρχουν ιδανικές συνθήκες (1832 - 1871) → λόγω της σταθερά αυξανόμενης ζήτησης για αγροτικά προϊόντα
- Αδυναμία δανεισμού → εκκρεμότητες με τα πολεμικά δάνεια

Η ελληνική βιομηχανία

- Προβληματικές συνθήκες επένδυσης ξένων κεφαλαίων
- Αδύνατος αστικός ιστός
- Μικρές και κατακερματισμένες αγορές
- Ατελές οδικό δίκτυο
- Ανασφάλεια στην μεταφορά
- Υψηλά ημερομίσθια σχεδόν όλο τον 19^ο αιώνα → δεν υπάρχουν μάζες προλετάρων να μετακινούνται στα αστικά κέντρα → ξένοι εργάτες έρχονται να δουλέψουν στην Ελλάδα
- Οι Έλληνες έχοντας βιώσει την εξαθλίωση στον πόλεμο δεν συμπίεστηκαν όπως στην Ευρώπη → στην Ελλάδα δεν συναντάμε την απόλυτη εξαθλίωση που συναντάμε στο προλεταριάτο των άλλων χωρών
- Όσοι εγκατέλειπαν την ύπαιθρο το έκαναν για να βρουν μια θέση εργασίας στον τριτογενή τομέα της οικονομίας → μικροαστική τάξη των πόλεων

Άλλα ζητήματα

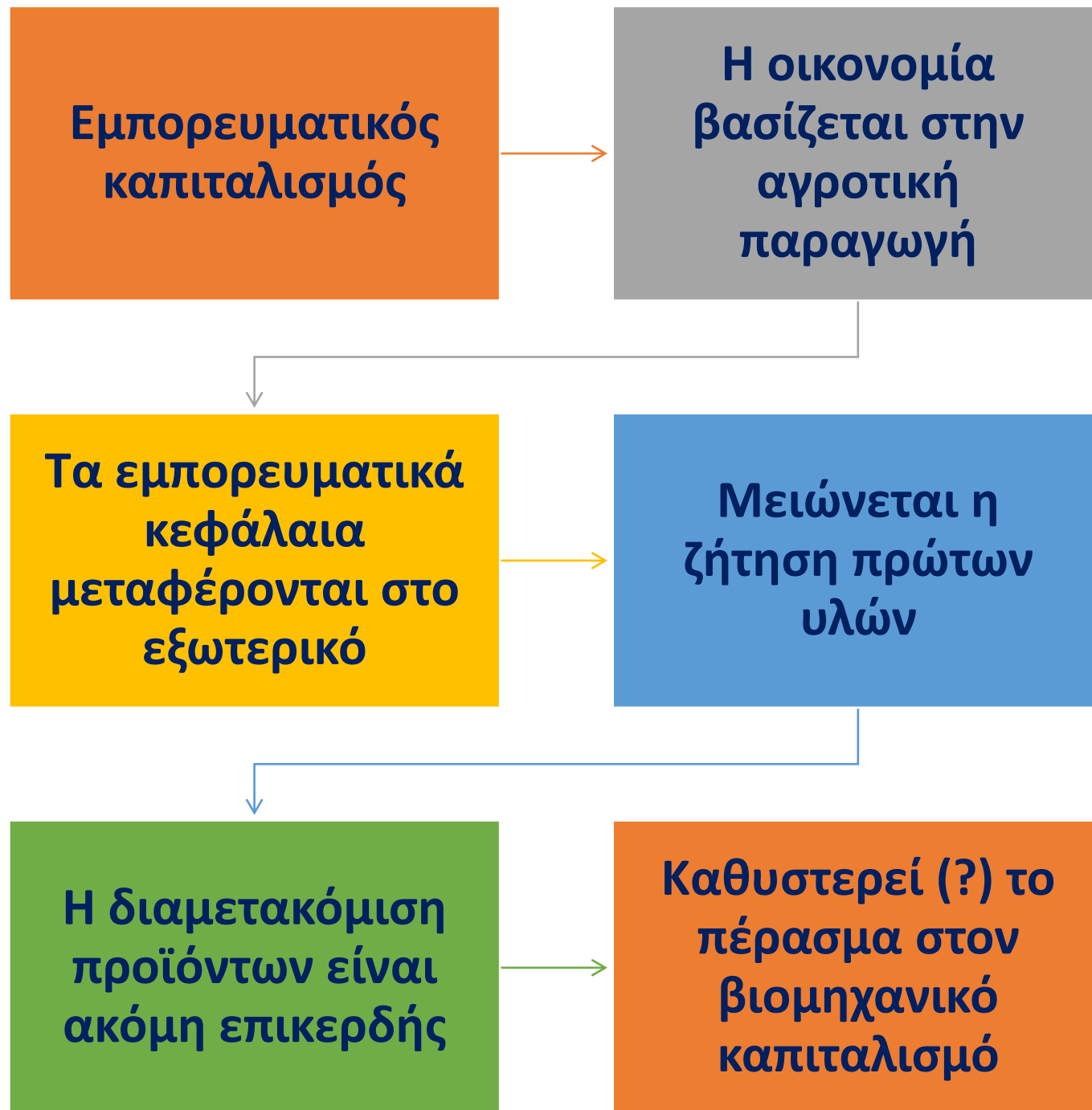
- Το πρόβλημα της γης στην Ελλάδα → εθνικές και ιδιωτικές γαίες
- Η σταφίδα – «ο αιώνας της σταφίδας»
- Κατάκωλο – Καλαμάτα – Ζάκυνθος → Λονδίνο – Λίβερπουλ – Μασσαλία – Τεργέστη – Άμστερνταμ – Οδησός
- Παγκόσμιες κρίσεις → 1850 – (1875-1878) – (1893-1905)
- Το πλεονάζον εμπορικό κεφάλαιο μεταφέρεται στην σταφίδα αντί στην βιομηχανία
- Η σταφίδα συνέδεε την ελληνική οικονομία με τις διεθνείς αγορές
- «Η εθνική οικονομία υπέγραψε ένα ληξιπρόθεσμο γραμματίο σπαταλώντας αλόγιστα το προϊόν της προεξόφλησης» (Χ. Αγριαντώνη)
- Η καλλιέργεια σταφίδας καθυστέρησε την εκβιομηχάνιση και οδήγησε σε αποεπένδυση παγίου κεφαλαίου

Οι συνθήκες στην Ελλάδα και τον υπόλοιπο κόσμο

- Οι διαφορές και η καθυστέρηση:
  - ✓ Οι ευρωπαϊκές χώρες εκβιομηχανίζονται → Η γρήγορη ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής 1870 παρέσυρε την ελληνική οικονομία
  - ✓ Οι ευρωπαϊκές χώρες μεταβαίνουν από τον εμπορευματικό στον βιομηχανικό καπιταλισμό πριν τα μέσα του 19^{ου} αιώνα
  - ✓ Ο ελληνικός καπιταλισμός καθυστερεί → από την αναδιανομή των γαιών 1871 μέχρι το 1909
  - ✓ Στην προσπάθεια της ελληνικής εκβιομηχάνισης: κρίση του 1873 – 1896, Πτώχευση του 1893,
  - ✓ Η Ελλάδα μπόρεσε να συμμετάσχει με αξιώσεις στο διεθνές οικονομικό γίγνεσθαι την περίοδο από το 1750 έως το 1815 όχι όμως και στην περίοδο από το 1835 και μετά
  - ✓ Δεν υπήρχαν ακραία γεγονότα (πόλεμος) ή συγκρούσεις που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί λόγω της γεωγραφικής της θέσης
  - ✓ Στασιμότητα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής την περίοδο 1830-1870 (περίοδος ανασυγκρότησης)

Από το 1825
μέχρι το 1890

Έτος	Χώρα ή χώρες εκδήλωσης	Έτη μεταξύ των κρίσεων
1825	Αγγλία	
1836	Αγγλία και ΗΠΑ	11
1847-1848	Αγγλία – ΗΠΑ – Γερμανία – Γαλλία	11
1857	Ευρώπη και Αμερική	10
1866	Παγκόσμια	10
1873-1878	Παγκόσμια	7
1882	Παγκόσμια	9
1890-1896	Ευρωπαϊκή οικονομία	8
1900-1903	Ξεκίνησε στην Ρωσία και επεκτάθηκε στον υπόλοιπο κόσμο	10
1905-1907	Παγκόσμια	5
1920-1921	Παγκόσμια	13

Η αστική τάξη ως φορέας της εθνικής ιδέας – φιλελεύθερες ιδέες – ιδέα της εθνικής ανεξαρτησίας

Οι τάσεις στην παγκόσμια οικονομία το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα

Η ελληνική οικονομία
Πηγή πρώτων υλών –
Εμπορικός εταίρος

Ετεροχρονισμένη οικονομική
ανάπτυξη

Κέντρο
διαμετακόμισης

Προς τις
οικονομίες της
Ευρώπης και από
και προς την
Ανατολή

Ανασκόπηση

- Η μεγάλη έγγειος ιδιοκτησία (τσιφλίκια) → ανάχωμα στη διεύθυνση καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στη γεωργία
- Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα το ελληνικό κεφάλαιο κατείχε ξεχωριστή θέση στις αγορές της Ανατολής και συνέδεε την Ανατολή με την Μεσόγειο και την Ευρώπη
- Το κεφάλαιο μετανάστευσε στα μεγάλα αστικά κέντρα της οθωμανικής αυτοκρατορίας αρχικά, και στην Ευρώπη
- Τα κεφάλαια που παραμένουν στο ελληνικό κράτος εντάσσονται στο κύκλωμα της κυκλοφορίας και όχι της παραγωγής → διαιώνιση προκαπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της άνισης ανταλλαγής
- Αδυναμία ολοκλήρωσης των παραγωγικών μονάδων – χωρίς νέο πλαίσιο (παραμένουν οι οθωμανικές δομές) – μετατρέπει κάθε προσπάθεια σε εμπορευματική δραστηριότητα
- Η ευνοϊκή συγκυρία για τα αγροτικά προϊόντα μέχρι το 1890 περιόριζε την συρροή εργατικών χεριών στα αστικά κέντρα
- Η μικρή ιδιοκτησία ανθούσε στην ύπαιθρο
- Δεν έλαβε χώρα η κλασική διαδικασία της κατάλυσης των προ-καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων

Ελλάδα

Ευρώπη

Η ιδιωτική κοινωνία δημιουργήθηκε πάνω στο κράτος

Η παρουσία του Κράτους όχι μόνο δεν είναι επιπρόσθετο στοιχείο της κοινωνίας αλλά σύμφυτη

Η παρουσία του Κράτους είναι οργανικά απαραίτητη για την διαμόρφωση των αστικών κοινωνικών σχέσεων

Σε πολλές περιπτώσεις, οι ιδιωτικές σχέσεις ήταν απολύτως συγχωνευμένες και α ξεχώριστες με τις σχέσεις εξουσίας και τον κρατικό μηχανισμό

Η «ιδιωτική κοινωνία» ήταν απορροφημένη από την «πολιτική κοινωνία» δλδ το Κράτος

Συγκέντρωση όλων των εξουσιών στο χώρο του κρατικού μηχανισμού και στο πεδίο της πολιτικής

Το ιδιωτικό στοιχείο δεν ήταν ούτε πρωτογενές ούτε αυθύπαρκτο αλλά παράγωγο και εξαρτημένο από το δημόσιο

Ο αστιμός δεν ήλθε σε σύγκρουση με το ιδιότυπο ελληνικό κοινωνικό ολοκληρωτισμό αλλά συνεργάστηκε και αναπτύχθηκε μαζί του

Το κράτος μονοπωλείτο από τις εκκλησιαστικές δυνάμεις

Ο αγώνας για την από-κληρικοποίηση της κοινωνίας εμφάνισε τον αστισμό

Προοδευτικός αποχωρισμός του πεδίου των ιδιωτικών σχέσεων από το κράτος

Εμφανίστηκε ένα κίνημα για την χειραφέτηση των ιδιωτικών σχέσεων από τον έλεγχο του (εκκλησιαστικού) Κράτους

Οι αστικές κοινωνικές σχέσεις διαμορφώθηκαν χωρίς οργανική αναφορά στο κράτος αλλά απέναντι του

Το κράτος εμφανίστηκε αργότερα σαν επιπρόσθετο στοιχείο στην συγκρότηση της αστικής κοινωνίας

Το κράτος έχει αποστολή να διαφυλάσσει την ομαλή λειτουργία των ιδιωτικών σχέσεων που είχαν διαμορφωθεί έξω από αυτό

Ο αστισμός εμφανίστηκε ως αντί-συγκεντρωτισμός και αντί-ολοκληρωτισμός

**Τα ιστορικά γεγονότα και οι συνθήκες που τα διαμόρφωσαν
και διαμορφώθηκαν από αυτά**

**Είναι μόνο συναρτήσεις και λειτουργίες των όσων
συμβαίνουν.**

**Και δεν υπάρχει λόγος για να υποθέσουμε πως ότι ίσχυε
ίσαμε τώρα ως προς αυτό δεν θα ισχύει και στο μέλλον.**

**Ευχαριστώ πολύ για την
συμμετοχή σας**

